

★ علاوه بر سفرهای زیارتی، عده‌ای از مردم کشورهای همسایه برای دیدن آثار و بناهای تاریخی و مناطق زیبای ایران به کشور ما سفر می‌کنند. مردم ایران هم به منظور بازدید از آثار تاریخی و مناطق تفریحی به کشورهای همسایه سفر می‌کنند.

فعالیت ۱

خانه‌ی کعبه؛ حرم مطهر پیامبر گرامی اسلام (ص)؛ حرم حضرت علی بن ابیطالب (ع)؛ امام حسین (ع) و حضرت ابوالفضل (ع) در کدام شهرهای کشورهای همسایه قرار دارند؟ روی نقشه دور این شهرها خط بکشید.

شباهت‌های ما و همسایگان

بین ما و کشورهای همسایه شباهت‌هایی وجود دارد به برخی از این شباهت‌ها دقت کنید.
 دین: مردم همه‌ی کشورهای همسایه‌ی ایران به جز ارمنستان مسلمان هستند.
 مردم کشور ارمنستان از دین مسیحی پیروی می‌کنند.
 زبان: در کشورهایی مانند افغانستان و پاکستان زبان فارسی رایج است و مردم این کشورها به زبان و ادبیات فارسی علاقه‌مندند.

برگزاری مراسم عید فطر در یکی از کشورهای همسایه

برگزاری جشن نوروز در یکی از کشورهای همسایه

جشن‌ها و اعیاد

نوروز یکی از کهن‌ترین جشن‌های به جا مانده از دوران ایران باستان است که در کشورهای همسایه نیز جشن گرفته می‌شود. در افغانستان سال رسمی با نوروز شروع می‌شود. در بعضی کشورهای دیگر نوروز به عنوان آغاز فصل بهار جشن گرفته می‌شود. در هنگام نوروز در ایران سفره‌ی هفت‌سین می‌چینند.

در کابل و مرزهای شمال افغانستان و برخی شهرهای پاکستان چیدن سفره‌ی هفت میوه رواج دارد. در جمهوری آذربایجان، روی سفره‌های نوروزی آجیل می‌گذارند. در پاکستان نوروز را «عالم افروز» می‌نامند. در ترکمنستان اجرای مراسم ورزشی و بازی‌های مختلف و طبیعت‌گردی در هنگام نوروز رایج است. برخی از مردم شمال کشور ترکیه نیز نوروز را جشن می‌گیرند.

از آنجایی که مردم کشورهای همسایه‌ی ما مسلمان هستند، مراسم و اعیاد مذهبی مانند عید فطر و عید قربان در همه‌ی این کشورها باشکوه برگزار می‌شود و این روزها تعطیل هستند.

فعالیت ۲

آیا تاکنون به یکی از کشورهای همسایه سفر کرده‌اید؟ اگر پاسخ شما بلی است، در کلاس تعریف کنید.

فعالیت ۳

اگر قرار باشد از یکی از کشورهای همسایه‌ی ایران دیدن کنید، کدام را انتخاب می‌کنید؟ دلایل شما برای سفر به آن کشور چیست؟

فعالیت ۴

فکر کنید چرا نوروز که یک جشن ایرانی است، در کشورهای همسایه‌ی ما نیز وجود دارد؟

مطالعه‌ی موردی

همان طور که می‌دانید ایران با کشورهای مختلفی همسایه است. در این درس یک همسایه‌ی شرقی و یک همسایه‌ی غربی را برای مطالعه انتخاب کرده ایم. این مطالب را مطالعه کنید و به فعالیت‌ها پاسخ دهید.

مطالعه برای
انجام فعالیت

مطالعه‌ی موردی (۱)

ترکیه

موقعیت مکانی: قسمت بیش‌تر آن در جنوب غربی آسیا و قسمت کوچکی از آن در قاره‌ی اروپا است.

ناهمواری: بیش‌تر نواحی آن کوهستانی و در کناره‌های دریاها و جلگه‌های پست

آب و هوا: در سواحل، ملایم و مرطوب

مساحت: ۷۸۲ هزار کیلومتر مربع

جمعیت: ۷۲ میلیون نفر

۶۵٪ شهرنشین

پایتخت: آنکارا

زبان رسمی: ترکی (استانبولی)

دین: اسلام

شهرهای مهم: استانبول، آنکارا، ازمیر،

آدانا، بورسا

واحد پول: لیره

ترکیه در دوره‌های مختلف تاریخی فراز و نشیب‌های زیادی داشته است. در گذشته‌های دور این سرزمین به تصرف امپراتوری هخامنشی درآمده بود. ترکیه سال‌ها تحت نفوذ امپراتوری روم شرقی بود. بعدها در دوره‌ی اسلامی مرکز امپراتوری عثمانی شد. به همین دلیل در این کشور آثار و بناهای تاریخی زیادی از هر دوره به جا مانده است. مسجد ایاصوفیه که امروزه به موزه تبدیل شده است و مسجد سلطان احمد در استانبول از بناهای باشکوه این کشور هستند.

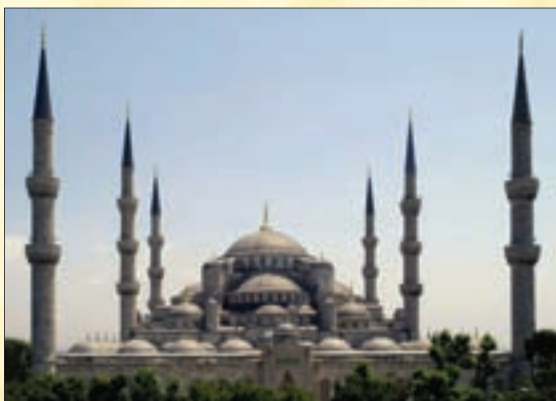
ترکیه از کشورهایی است که همه ساله، هم به دلیل مناطق طبیعی زیبا و سواحل آفتابی و هم بناهای تاریخی، گردشگران زیادی را از سراسر جهان جذب می‌کند. این کشور از راه گردشگری درآمد زیادی به دست می‌آورد.

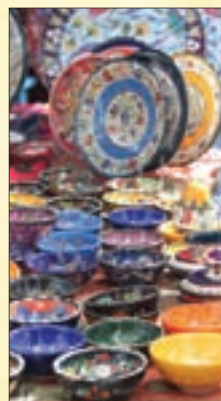
بنای ایاصوفیه، استانبول

چهره‌ی مردم ترکیه

بنای سلطان احمد، استانبول

صنایع دستی

غذا: کباب ترکی

مطالعه برای
انجام فعالیت

مطالعه‌ی موردی (۲)

افغانستان

افغانستان از دیرباز به دلیل قرار گرفتن در مسیر جاذبه‌ی ابریشم محل پیوند فرهنگ‌های گوناگون بوده است. در این منطقه، شاعران و نویسندگان و دانشمندان بزرگی تحت‌تأثیر فرهنگ اسلامی نمایان شده‌اند.

در افغانستان بناهای تاریخی مهمی که از نظر معماری بسیار باشکوه هستند، وجود دارد. مسجد آبی در مزار شریف، دره‌ی بامیان و مناره‌ی جم از مکان‌های تاریخی و دیدنی معروف در این کشور هستند.

از سی سال پیش مردم افغانستان جنگ‌ها و مشکلات زیادی را تحمل کرده‌اند. ابتدا ارتش شوروی این کشور را اشغال کرد. مجاهدان افغانی، اشغالگران را از خاک خود بیرون کردند. اما حکومت طالبان روی کار آمد و خرابی‌های زیادی در این کشور به بار آورد. سپس این کشور به اشغال نظامی آمریکا درآمد. هم‌اکنون مردم افغانستان آرزو دارند و تلاش می‌کنند که مشکلات را از میان بردارند و کشور شان را بسازند.

موقعیت مکانی: در آسیای میانه قرار دارد و محصور در خشکی است.
ناهمواری: بیش‌تر نواحی آن کوهستانی است.

آب و هوا: زمستان‌های سرد و تابستان‌های گرم (قاره‌ای)
مساحت: ۶۵۲ هزار کیلومتر مربع
جمعیت: حدود ۳۰ میلیون نفر
۲۱ درصد شهرنشین

پایتخت: کابل

زبان رسمی: فارسی دری: پشتو

دین: اسلام

شهرهای مهم: کابل، قندهار، مزار شریف،

جلال‌آباد

واحد پول: افغانی

بنای مسجد آبی در مزار شریف

صنایع دستی

چهره‌ی کودکان افغانی

غذا: قابلی پلو

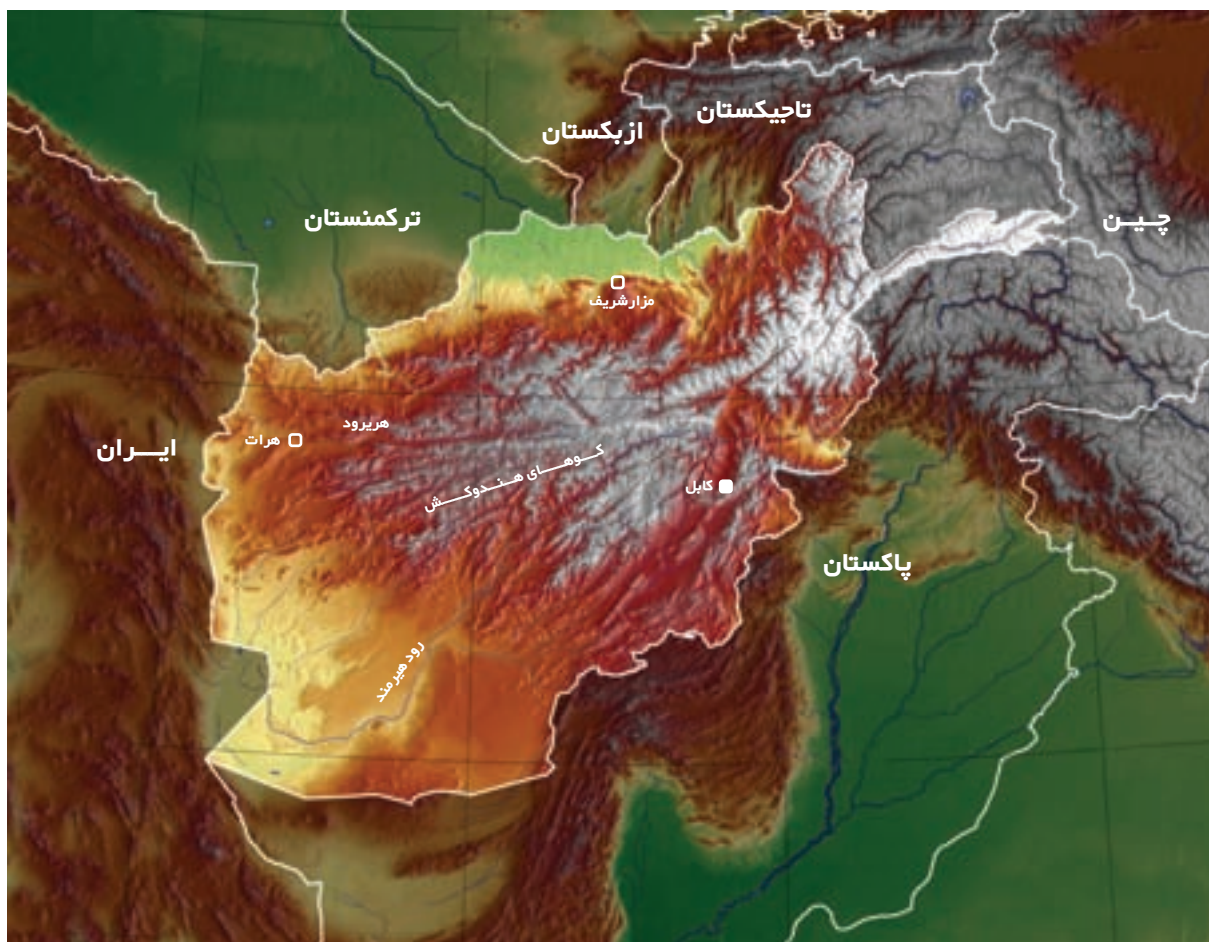

مناره‌ی جم

نقشه‌ی هوایی کشور ترکیه

نقشه‌ی هوایی کشور افغانستان

فعالیت ۱

مقایسه کنید:

- ★ ترکیه به کدام کشورها و دریاها دسترسی دارد؟ افغانستان چگونه؟
- ★ به نظر شما کدام کشور موقعیت مکانی بهتری دارد؟ چرا؟ دلیل بیاورید.
- ★ آب و هوای ترکیه و افغانستان را با هم مقایسه کنید.
- ★ جمعیت ترکیه و افغانستان را با هم مقایسه کنید.
- ★ از نظر فرهنگی (دین، زبان، بناهای تاریخی) ترکیه و افغانستان را با هم مقایسه کنید.
- ★ چرا با آن که در افغانستان بناهای تاریخی و مکان‌های دیدنی وجود دارد، در این کشور گردشگری رونقی ندارد؟
- ★ چرا عده‌ای از مردم کشور افغانستان به کشورهای دیگر از جمله ایران مهاجرت کرده‌اند؟ شما برای مردم افغانستان چه آرزویی دارید؟

فعالیت ۲

یکی از دو فعالیت زیر را انتخاب کنید و انجام دهید.

- ۱- فرض کنید دوستی در یکی از کشورهای همسایه دارید که می‌خواهد به ایران سفر کند و از شما خواسته است درباره‌ی ایران برایش توضیح دهید. نامه‌ای در کاربرگ‌های شماره‌ی (۲۵) کتاب کار به او بنویسید و کشور خود را معرفی کنید.
- ۲- به‌طور گروهی با کمک معلم و استفاده از کتابخانه‌ی مدرسه یا سایر منابع، درباره‌ی یکی از کشورهای همسایه مطالبی جمع‌آوری و یک روزنامه‌دیواری درست کنید. در روزنامه‌ی خودتان نقشه و تصاویری از آن کشور به‌کار ببرید.

اکنون که این فصل را به پایان رساندید، روی یک برگ کاغذ بنویسید چه سؤال‌های دیگری درباره‌ی همسایگان ایران دارید؟

ایستادگی در برابر بیگانگان

۱۱

فصل یازدهم

حوزه‌های موضوعی:
زمان، تداوم و تغییر
مکان و فضا
فرهنگ و هویت

این بار ماشین زمان شمار حدود صدسال به عقب برده است. شما در ایران هستید. مردم را پریشان و اندوهگین می‌بینید. با آن‌ها گفت‌وگو می‌کنید و باخبر می‌شوید از سفرهای شاه و شاهزادگان به اروپا، رفت و آمد بیگانگان در بار و دخالت آن‌ها در امور کشور و می‌فهمید که نظامیان روسیه شمال ایران را اشغال کرده‌اند و انگلیس‌ها از جنوب هجوم آورده‌اند. گروهی از مردم فداکار در حال مبارزه و جنگ با آن‌ها هستند. فقر و بدبختی همه‌جا را گرفته... از خود می‌پرسید چرا بیگانگان به این کشور هجوم آورده‌اند؟ آن‌ها چه می‌خواهند؟ چرا مردم در چنین وضعیتی زندگی می‌کنند؟ چه کسانی به استعمارگران اجازه می‌دهند تا در کشور دخالت کنند؟

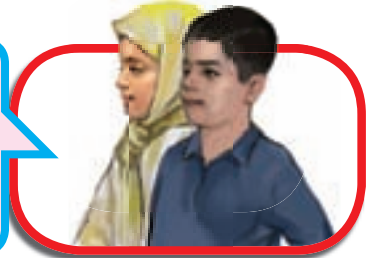
موضوع این فصل استعمار و ایستادگی در برابر بیگانگان است. امید است شما با آموختن مطالب این فصل و انجام فعالیت‌های آن بتوانید پاسخ پرسش‌های خودتان را پیدا کنید.

استعمار چیست؟

بچه‌ها،
برای این‌که با این موضوع
آشنا شویم، بیایید قدری به
عقب برگردیم...

استعمار یعنی چه؟
استعمارگر کیست؟

تغییر و تحول در اروپا

در درس‌های گذشته خواندید در دوره‌ای که مسلمانان در عصر شکوفایی علم و فرهنگ زندگی می‌کردند، اروپاییان در عصر تاریکی به سر می‌بردند. به تدریج تغییر و تحولاتی در اروپا به وجود آمد:

انتقال علوم و فنون به اروپا:

ساختن شهرها در اروپا

حدود چهار قرن پیش، تجارت و داد و ستد میان اروپاییان و مسلمانان گسترش یافته بود. اروپاییان از طریق دریای مدیترانه و شمال آفریقا، محصولاتی نظیر شکر، قهوه، کاغذ، قطب‌نما، داروی گیاهی و ادویه را از مسلمانان خریداری می‌کردند. در این رفت و آمدها، علوم و فنون مسلمانان مورد توجه آن‌ها قرار می‌گرفت. اروپاییان کتاب‌های پزشکی جهان اسلام و بسیاری کتاب‌های دیگر علوم اسلامی را به زبان خودشان ترجمه کردند و توانستند از این علوم استفاده کنند. به تدریج علوم و فنون مسلمانان از طرق مختلف به اروپا انتقال یافت.

رونق تجارت و بازرگانی:

تجارت، موجب رشد شهرها و شهرنشینی در اروپا شد و شکل زندگی آن‌ها را تغییر داد.

تحولات علمی و هنری در اروپا:

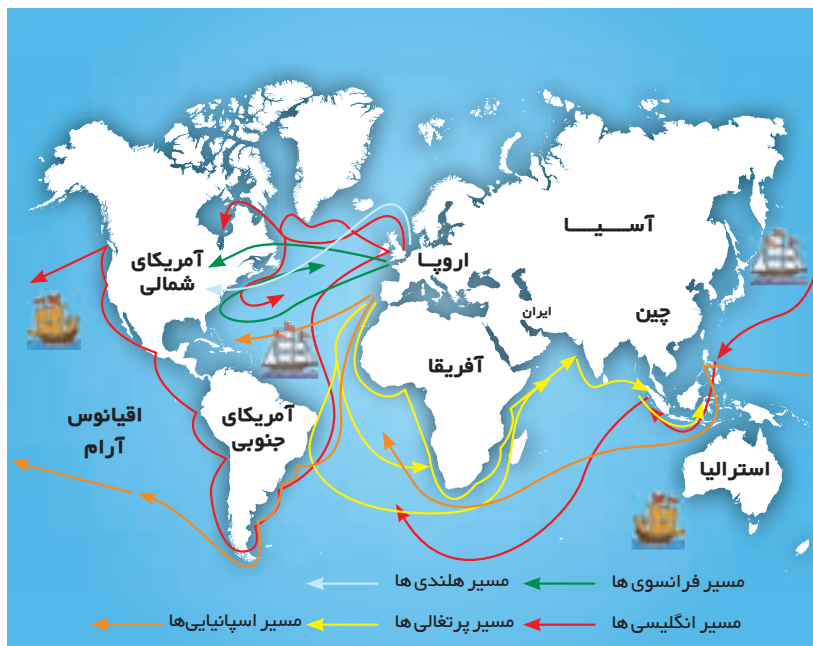

ابزار نجومی اروپاییان

اروپاییان در علوم و فنون پیشرفت‌هایی کردند. اختراع دستگاه چاپ به وسیله‌ی گوتنبرگ و تلسکوپ به وسیله‌ی گالیله، نمونه‌هایی از اختراعات آن دوره است. از بین علومی که در آن دوره بسیار مورد علاقه اروپاییان قرار گرفت، جغرافیا و ستاره‌شناسی (نجوم) بود. این دو علم به شناخت سرزمین‌ها و راه‌های دریایی و تجارت کمک می‌کرد.

اکتشافات جغرافیایی:

بشر امروز می‌داند که زمین کره‌ای است. او همه‌ی قاره‌ها و سرزمین‌های کره‌ی زمین را می‌شناسد و می‌تواند به راحتی به همه جا سفر کند. اما چهارصد سال پیش چنین چیزی نبود. انسان‌ها از سایر مناطق کره‌ی زمین اطلاع اندکی داشتند. در آن زمان اروپاییان از نقشه‌هایی که جغرافیدانان مسلمان از جهان ترسیم کرده بودند، قطب‌نما و شیوه‌های کشتی‌سازی آن‌ها استفاده کردند و توانستند کشتی‌های محکم‌تر و پرسرعت‌تری بسازند و در دریانوردی مهارت پیدا کنند. آن‌ها به این فکر افتادند که سرزمین‌های جدیدی را کشف کنند. پرتغالی‌ها و اسپانیایی‌ها پیشگام بودند. آن‌ها توانستند در طی سال‌ها با کشتی‌های متعدد، قاره‌ی آفریقا را دور بزنند. به شرق آسیا بروند و بعد قاره‌ی آمریکا را نیز کشف کنند.

نقشه‌ی مسیرهای اکتشافات جغرافیایی

وقتی دریانوردان سرزمین‌های جدید را کشف می‌کردند، راه برای هجوم دولت‌های قدرتمند اروپایی به آن سرزمین‌ها بازمی‌شد. آن‌ها این سرزمین‌ها را میان خود تقسیم می‌کردند. ساکنان بومی آن‌ها را می‌کشتند یا به صورت برده درمی‌آوردند و منابع و ثروت‌های آن‌ها را غارت می‌کردند.

فعالیت ۱

همفکری کنید و از روی نقشه، مسیرهای دریایی را دنبال کنید و بگویید در هر مسیر دریانوردان به کدام سرزمین‌ها یا قاره‌ها رسیده‌اند؟ کدام کشورها به دریانوردی و کشف سرزمین‌های جدید مشغول بودند؟

فعالیت ۲

به‌طور گروهی کار برگه‌ی شماره‌ی ۲۶ را در کلاس کامل کنید.

کلمه‌ی استعمار به معنی آباد کردن است. اما اگر کشوری به بهانه‌ی آباد کردن در کشورهای دیگر دخالت و نفوذ کند تا منابع و ثروت آن کشور را غارت کند، به آن استعمار می‌گویند. به سرزمین‌هایی که استقلال سیاسی و اقتصادی نداشته باشند و تابع حکومت استعمارگر باشند، مستعمره می‌گویند.

نفوذ استعمار در ایران

از آن زمان تاکنون استعمارگران در کشورهای دیگر از راه‌های مختلف نفوذ کرده‌اند: آن‌ها گاهی به سرزمین‌های دیگر حمله‌ی نظامی کرده و آن‌ها را اشغال کرده‌اند. سپس گفته‌اند که هدفشان آباد کردن این کشورها است درحالی که هدف اصلی آن‌ها غارت منابع این کشورها است. گاهی نیز سعی کرده‌اند از کشورهای دیگر امتیازاتی بگیرند یا روابطی با آن‌ها برقرار کنند که به نفع خودشان باشد.

آیا استعمارگران
به کشور ما هم نفوذ
کردند؟

بچه‌ها،

تا قبل از پیروزی انقلاب اسلامی استعمارگران به شیوه‌های مختلف در کشور ما نفوذ کرده بودند. انقلاب اسلامی دست بیگانگان را از کشور کوتاه کرد. بیش‌تر نفوذ و دخالت بیگانگان در کشور ما در دوره‌ی حکومت‌های قاجاریه و پهلوی بوده است.

نمونه‌هایی از امتیازات و دخالت‌های بیگانگان در کشور ما

- ★ طبق عهدنامه‌های گلستان و ترکمانچای بخش‌هایی از شمال کشور ایران جدا و به روس‌ها داده شد. برای مثال، باکو، شیروان، نخجوان و قفقاز.
- ★ طبق قرارداد رویتز حق احداث راه‌آهن و بهره‌برداری از معادن و منابع جنگل‌ها و قنات‌های ایران به مدت ۷۰ سال به انگلیسی‌ها داده شد.
- ★ طبق یک قرارداد روس و انگلیس ایران را بین خود تقسیم کردند. مناطق شمال تا مرکز ایران تحت نفوذ روسیه و مناطق جنوبی تحت نفوذ انگلیس قرار گرفت.
- ★ انگلیسی‌ها رضاخان را به قدرت رساندند و او را شاه کردند تا دست‌نشانده‌ی آن‌ها باشد و هر کاری به او بگویند، انجام دهد.
- ★ طبق قراردادهایی با دولت انگلیس، این کشور از نفت ایران بهره می‌برد و نفت متعلق به خود ما نبود. آمریکا، محمدرضا شاه پهلوی را به قدرت رساند تا او برنامه‌هایی را که آمریکا می‌خواست، در ایران پیاده کند.

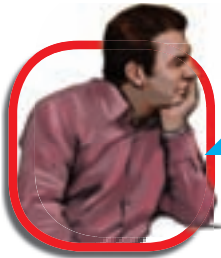
فعالیت ۳

بحث گروهی: متن بالا را بخوانید و بگویید چرا ایران مورد توجه کشورهای استعمارگر بود. کدام کشورها در امور ایران دخالت می‌کردند؟ این امتیازات و دخالت‌ها چه ضررهایی به ایران وارد کرد؟ به نظر شما چرا شاهان قاجار و پهلوی به استعمارگران اجازه‌ی دخالت می‌دادند؟

مبارزه‌ی مردم ایران با استعمار

در درس گذشته بی‌بردید که کشور ایران مورد توجه استعمارگران بود. دولت‌های قدرتمند بر سر نفوذ در ایران با یکدیگر رقابت می‌کردند. اگرچه حکومت‌های نالایق در ایران به بیگانگان اجازه‌ی دخالت و نفوذ می‌دادند، اما مردم کشور ما همواره با استعمارگران مبارزه می‌کردند. از هر منطقه‌ی کشور ما انسان‌های بزرگ و فداکاری برخاستند و برای کوتاه کردن دست بیگانگان از کشور تلاش کردند و در این راه رنج زیادی را تحمل کردند. حتی از جان خود گذشتند.

تعداد این شخصیت‌های بزرگ زیاد و شرح کارهایشان مفصل است. من چند نمونه برایت می‌گویم.

چه کسانی با استعمارگران مبارزه کردند؟

فعالیت ۱

شرح حال شخصیت‌های این درس را بخوانید. چه خصوصیات مشترکی در همه‌ی آن‌ها وجود دارد؟ فهرست کنید. گفت‌وگو کنید.

از مطالعه‌ی این سرگذشت‌ها چه نتیجه‌ای می‌گیرید؟ اگر در آن زمان به دنیا می‌آمدید، دوست داشتید در کنار کدام‌یک از این شخصیت‌ها قرار می‌گرفتید و چطور او را یاری می‌کردید؟

مطالعه برای
انجام فعالیت

تندیس امیرکبیر

○ **امیرکبیر**، میرزا تقی‌خان فراهانی مشهور به امیرکبیر در روستایی در اراک به دنیا آمد. او صدراعظم یا نخست‌وزیر ناصرالدین شاه بود. امیرکبیر وقتی به این مقام رسید، آرزو داشت ایران را به کشوری مستقل و آباد تبدیل کند. در زمان او دولت‌های روس و انگلیس به شدت در امور کشور دخالت می‌کردند. امیرکبیر از دخالت شاهزادگان و درباریان در کشور جلوگیری نمود. او مدرسه‌ای تأسیس کرد تا افراد با علوم و فنون جدید آشنا شوند؛ روزنامه منتشر کرد و چندین کارخانه نیز تأسیس کرد. او از دخالت نمایندگان خارجی در امور داخلی ایران جلوگیری می‌کرد و می‌گفت: «نه به انگلیس امتیاز می‌دهیم و نه به روسیه». بیگانگان که فهمیده بودند با مردی روبه‌رو شده‌اند که نمی‌گذارد به اهدافشان برسند، با بعضی از درباریان همدست شدند و آن‌قدر بر علیه او نزد شاه بدگویی کردند که شاه او را از صدراعظمی برکنار کرد و سپس با دستور ناجوانمردانه‌ی شاه، او را در فین کاشان به شهادت رساندند.

میرزا کوچک‌خان جنگلی

آرامگاه میرزا کوچک‌خان در رشت

○ میرزا کوچک‌خان جنگلی : یونس معروف به میرزا کوچک در رشت دیده به جهان گشود. او چندی در مدارس علمیه به تحصیل علوم دینی مشغول شد. در اواخر دوره قاجاریه بخش‌هایی از کشور ما توسط نظامیان روسیه و انگلیس اشغال شده بود. بیگانگان به مردم ستم می‌کردند و حکومت نیز ناتوان بود. در این شرایط میرزا کوچک‌خان که مردی مؤمن، شجاع و حامی مظلومان بود، در گیلان قیام کرد و بسیاری از مردم به او پیوستند. پیروان میرزا هم با مأموران حکومتی و هم با قوای روسی و انگلیسی جنگیدند؛ اما سرانجام بسیاری از آن‌ها دستگیر شدند و میرزا کوچک‌خان به همراه دوستش در پرف و سرمای کوهستان گرفتار شد و به شهادت رسید.

رئیس‌علی

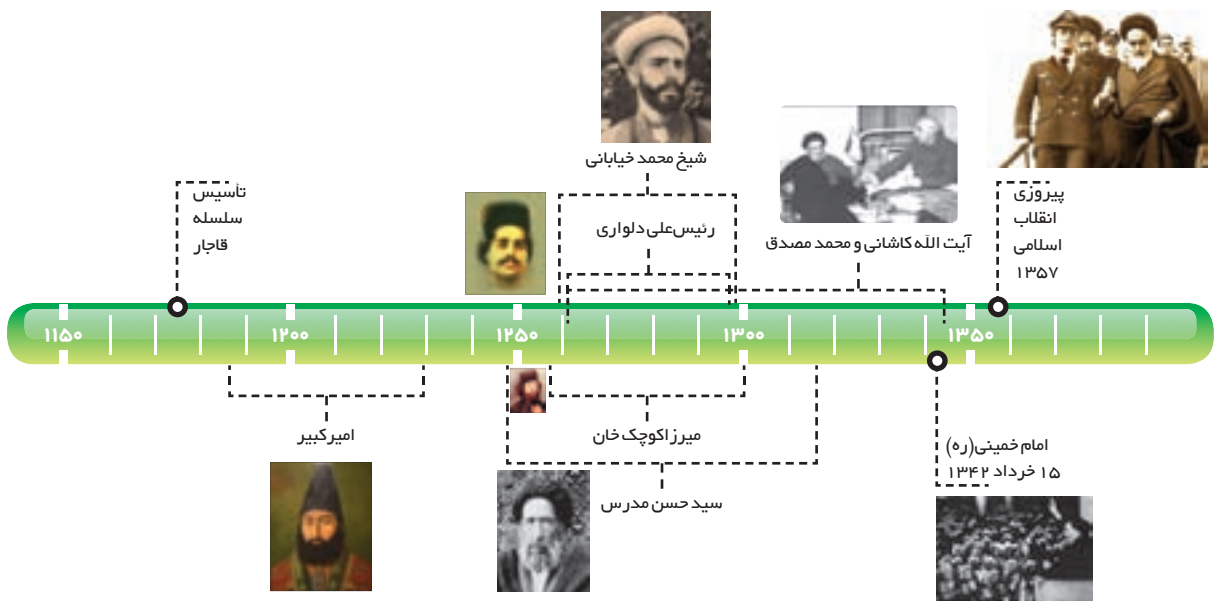
مجسمه‌ی رئیس‌علی دلواری در بوشهر

○ رئیس‌علی دلواری : رئیس‌علی دلواری در اطراف شهر بوشهر چشم به جهان گشود. رئیس‌علی مردی شجاع بود و ایمان قوی داشت. او در تیراندازی و سوارکاری ماهر بود. با شروع جنگ جهانی اول، انگلیسی‌ها جنوب ایران به‌ویژه بوشهر را اشغال کرده بودند و برجم خودشان را در آنجا افرشته بودند. او در باره‌ی اشغال نظامی ایران به چند تن از روحانیون بوشهر نامه نوشت و آن‌ها نیز در جواب گفتند که جنگیدن با اشغالگران واجب است. رئیس‌علی و هوادارانش که به آن‌ها دلیران تنگستان می‌گفتند، قهرمانانه با انگلیسی‌ها جنگیدند اما در یکی از این نبردها، رئیس‌علی تیر خورد و به شهادت رسید.

دکتر مصدق و آیت‌الله کاشانی

○ دکتر محمد مصدق و آیت‌الله سید ابوالقاسم کاشانی : آغاز کشف و استخراج نفت در ایران، دولت انگلستان که از محصول نفت ایران درآمد زیادی کسب می‌کرد، با بستن قراردادهایی منابع نفتی ما را غارت می‌کرد. دکتر محمد مصدق که در زمان حکومت پهلوی نماینده‌ی مجلس بود، شجاعانه در مقابل استعمار انگلیس ایستاد و برای ملی کردن نفت به مبارزه برخاست. در همان زمان آیت‌الله کاشانی نیز که از علمای مبارز و مخالف شدید استعمارگران بود، از نهضت ملی شدن نفت ایران حمایت کرد و نقش بسیار مهمی در این کار داشت. سرانجام در اسفندماه سال ۱۳۲۹ شمسی؛ مجلس شورای ملی قانون ملی شدن نفت را تصویب کرد تا دست بیگانگان را از نفت ایران کوتاه کند. محمدرضا شاه پهلوی با توطئه‌ی آمریکا و انگلیس، دکتر مصدق را به روستای احمدآباد تبعید کرد و او تا آخر عمر مانند یک زندانی زندگی کرد.

فعالیت ۲

الف - آیا خیابان، کوچه و میدانی را می‌شناسید که به نام این شخصیت‌ها نامگذاری شده باشد؟
 ب - به‌طور گروهی درباره‌ی یکی از قهرمانان مبارزه با استعمار (به غیر از آن‌هایی که در این درس خواندید) تحقیق کنید و شرح حال مختصری از کارهای او را بنویسید. شما می‌توانید با راهنمایی معلم از کتاب‌های مناسبی که برای کودکان و نوجوانان نوشته شده است یا دانشنامه‌ی شبکه‌ی رشد استفاده کنید.

فعالیت ۳

به‌نظر شما چرا امیر کبیر چند کارخانه تأسیس کرد؟

فعالیت ۴

کاربرگه‌ی شماره‌ی ۲۷ کتاب کار را در کلاس تکمیل کنید.

فعالیت ۵

پیروزی انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی (ره) دست بیگانگان را از کشور ما کوتاه کرد. پرس‌وجو کنید و یک جمله از امام (ره) درباره‌ی قدرت‌های استعمارگر پیدا کنید و به کلاس بیاورید.

فعالیت ۶

به یک تقویم مراجعه کنید و روز ملی شدن صنعت نفت را در آن پیدا کنید. چرا این روز تعطیل رسمی است؟

آزادی خرمشهر

۱۲

فصل دوازدهم

حوزه‌های موضوعی:

زبان، تداوم و تغییر

فضا و مکان

فرهنگ و هویت

نظام اجتماعی

در سال ۱۳۵۹؛ آن وقت که شما هنوز به دنیا نیامده بودید، کشور عزیز ما ایران مورد هجوم نظامیان عراقی قرار گرفت و جنگی رخ داد که پدران و مادران و بزرگترهای شما آن را به خوبی به یاد دارند.

شما در کتاب‌ها و فیلم‌ها مطالبی درباره‌ی این جنگ خوانده یا دیده‌اید. شاید تاکنون در باره‌ی معنی و مفهوم کلماتی چون **جنگ تحمیلی و دفاع مقدس** فکر کرده‌اید و پرسش‌هایی بر ای شما پیش آمده باشد. دفاع مقدس از جنبه‌های مختلف برای مردم کشور ما اهمیت دارد. چرا این جنگ به وقوع پیوست و دشمن به ایران حمله کرد؟ مردم کشور ما چگونه با متجاوزان جنگیدند و از میهن دفاع کردند؟ چرا روز سوم خرداد سالروز آزادی خرمشهر را گرامی می‌داریم؟ و....

موضوع این فصل آزادی خرمشهر و دفاع مقدس است. امید است شما با آموختن مطالب و انجام فعالیت‌ها پاسخ پرسش‌های خود را پیدا کنید.

خرمشهر در چنگال دشمن

روز ۳۱ شهریور ۱۳۵۹ در حالی که مردم به زندگی خود مشغول بودند و دانش آموزان و خانواده‌هایشان برای شروع سال تحصیلی آماده می‌شدند، ناگهان صداهای مهیبی همه را وحشت‌زده کرد. هواپیماهای عراقی در آسمان خرمشهر و تعدادی دیگر از شهرهای ایران ظاهر شدند و بمب‌های خود را بر سر مردم فرو ریختند.

به نقشه توجه کنید. همان‌طور که می‌بینید، پس از حمله‌ی هواپیماهای عراقی به بعضی از شهرهای کشور، هجوم زمینی ارتش این کشور نیز به سرزمین جمهوری اسلامی آغاز شد. این حملات سرآغاز جنگ تحمیلی و هشت سال دفاع مقدس مردم ایران در مقابل دشمنان بود.

حمله‌ی زمینی ارتش عراق

حمله‌ی هوایی ارتش عراق

فعالیت ۱

با توجه به نقشه‌ی بالا چند شهر را که مورد هجوم زمینی ارتش عراق قرار گرفتند، نام ببرید.

فعالیت ۲

با کمک معلم و با استفاده از یک نقشه‌ی استان‌های کشور، استان‌های هم‌مرز عراق را پیدا کنید و بنویسید.

علل حمله‌ی نظامی عراق به ایران

- در سال‌های گذشته آموختید که انقلاب اسلامی ایران در بهمن‌ماه ۱۳۵۷ به رهبری امام خمینی (ره) به پیروزی رسید. امام خمینی طی سال‌ها مردم را به مبارزه علیه حکومت استبدادی دعوت و هدایت کردند.
- امام (ره) همچنین یک شخصیت ضد استعماری بودند. ایشان همواره به جلوگیری از نفوذ بیگانگان در این کشور و استقلال ایران تأکید می‌کردند و می‌گفتند مردم باید خودشان سرنوشت کشور را به دست بگیرند.
- پس از انقلاب اسلامی، جمهوری اسلامی به‌وجود آمد و مردم ایران سرنوشت خود را به‌دست گرفتند و کشورهای استعمارگر متوجه شدند که منافع آن‌ها در ایران قطع شده است.
  - با تشکیل جمهوری اسلامی، ایران یاور مظلومان در جهان شد و از مبارزه‌ی مردم فلسطین حمایت کرد و همین موضوع برای دشمنان خوشایند نبود.
  - در اوایل پیروزی انقلاب، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی تازه شکل گرفته بود و ارتش و سپاه در حال مجهز شدن و نیرو گرفتن بودند و هنوز آمادگی کافی برای دفاع نداشتند. در همین زمان صدام رئیس‌جمهور ستمگر عراق از اوضاع سوء استفاده کرد و حمله‌ی نظامی را به ایران آغاز کرد.

عکس هوایی خرمشهر قبل از حمله‌ی نظامی

عکس هوایی خرمشهر بعد از حمله‌ی نظامی

اشغال خرمشهر

خرمشهر یکی از شهرهای زیبای جنوب ایران و جزء بنادر مهم بازرگانی در خلیج فارس به حساب می‌آید. این بندر در محل برخورد رود کارون و اروندرود قرار دارد. نزدیک‌ترین شهر به خرمشهر، آبادان است. ارتش عراق در هفته‌ی اول جنگ بعضی از شهرهای ایران را اشغال کرد و در همه‌ی شهرها با مقاومت سرسختانه‌ی مردم روبه‌رو شد.

یکی از رؤیاهای صدام و فرماندهان عراقی این بود که خوزستان را به تصرف خود دریاورند و مالک خرمشهر و اروندرود بشوند. مقاومت مردم قهرمان خرمشهر در مقابل هجوم ناگهانی دشمن به درازا کشید و آن‌ها ۳۴ روز در حالی که وسایل و ابزار کمی داشتند، در مقابل ارتش مجهز به توپ و تانک عراقی‌ها جنگیدند.

نماز مدافعان خرمشهر در حومه‌ی دارالخوین

زندگینامه‌ی شهید محمدعلی جهان‌آرا

مطالعه برای
انجام فعالیت

شهید محمد جهان‌آرا در سال ۱۳۳۳ در خرمشهر به دنیا آمد. قبل از انقلاب او تحت تأثیر مبارزات امام با گروهی از دوستانش به فعالیت سیاسی علیه حکومت پهلوی پرداخت. حکومت شاه، جهان‌آرا و دوستانش را دستگیر و او را به یک سال زندان محکوم کرد.

جهان‌آرا پس از گرفتن دیپلم در کنکور شرکت کرد و وارد دانشگاه شد. پس از پیروزی انقلاب، جهان‌آرا فرماندهی سپاه خرمشهر را به عهده گرفت و همزمان جهاد سازندگی را در خرمشهر ایجاد کرد.

با شروع جنگ، جهان‌آرا دوش به دوش مردم خرمشهر علیه دشمن جنگید. بعد از اشغال خرمشهر جنگ وارد مرحله‌ی تازه‌ای شد. رزمندگان اسلام در اولین گام محاصره‌ی آبادان را شکستند. این پیروزی مهمی بود. جهان‌آرا و تعدادی از فرماندهان برای گزارش این خبر به امام خمینی راهی تهران شدند اما هواپیمای آن‌ها درین راه سقوط کرد و جهان‌آرا و یارانش به شهادت رسیدند.

در آن زمان، محمدعلی جهان‌آرا فرماندهی سپاه پاسداران خرمشهر بود. او و دیگر یارانش شجاعانه در کنار مردم با نیروهای متجاوز جنگیدند. خاطره‌ی فداکاری‌های آن‌ها هرگز از یاد مردم خرمشهر و دیگر مردم ایران نخواهد رفت.

سرانجام، پس از این همه مقاومت، دشمن با سربازان سقوط کرد و به دست ارتش صدام افتاد. دشمن شهر را غارت کرد و مردم زیادی را به شهادت رساند. به همین دلیل این شهر را خونین شهر نامیدند.

پس از سقوط خرمشهر، ارتش صدام به قصد تصرف آبادان، این شهر را محاصره کردند.

وقتی جنگ آغاز شد، امام خمینی (ره) فرمودند:

من از ملت بزرگ ایران خواهانم که در هر مسئله‌ای که پیش می‌آید قوی باشند، قدرتمند باشند، متکی به خدای تبارک و تعالی باشند و از هیچ چیز باک نداشته باشند. ما از آن قدرت‌های بزرگ نترسیدیم. این (صدام) که قدرتی ندارد، عراق که چیزی نیست.

فعالیت ۳

خرمشهر در کدام استان قرار دارد؟ روی نقشه موقعیت آن را نشان دهید.

فعالیت ۴

پیام امام خمینی (ره) را در آغاز جنگ تحمیلی بخوانید و بگویید معنی و مفهوم این پیام چه بود؟

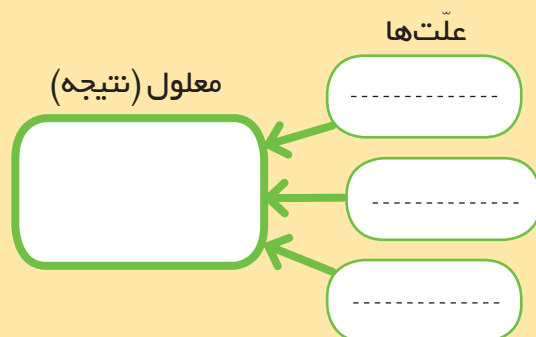
فعالیت ۵

شعر معروف «مَدَّ نَبودی» را که به شهید جهان آرا اشاره می‌کند، در کلاس پخش کنید و به‌طور دسته‌جمعی بخوانید.

فعالیت ۶

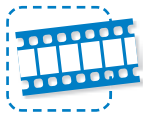
ابتدا روی یک برگه نمودار علت و معلول را رسم کنید. سپس علل جنگ تحمیلی را به‌طور خلاصه روی آن بنویسید.

خرمشهر در دامان میهن

آزادسازی خرمشهر

تصویر عملیات بیت المقدس

صدام پس از اشغال خرمشهر ده‌ها تانک و ابزار جنگی و چندین لشکر را در مناطق اطراف شهر مستقر کرده بود و می‌خواست شهرهای دیگر خوزستان را تصرف کند و به حملات خود به شهرهای دیگر هم ادامه می‌داد.

در این زمان ارتش و سپاه با پشتیبانی مردم تقویت شدند. نیروهای مردمی که به آن‌ها بسیج می‌گفتند، به یاری ارتش و سپاه آمدند. فرماندهان نقشه‌ای را برای آزادسازی خرمشهر طراحی کردند.

در جبهه‌ها، رزمندگان اسلام (ارتش، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و بسیج) به دعا و راز و نیاز با خدا مشغول بودند و سخت می‌جنگیدند. آن‌ها آماده‌ی هرگونه فداکاری بودند. در سخت‌ترین شرایط به هم کمک می‌کردند و با یکدیگر مهربان بودند و به هم روحیه و امیدواری می‌دادند.

سرانجام رزمندگان اسلام با همکاری خلبانان شجاع نیروی هوایی در طی سه مرحله عملیات بیت المقدس توانستند نیروی دشمن را در هم بشکنند. در آخرین مرحله فرماندهان با رمز «یا محمد بن عبدالله» به همه‌ی نیروها دستور حمله را صادر کردند. ارتش صدام با تلفات زیاد و شکست بزرگی روبه‌رو شد. جوانان ایرانی درحالی که از شوق گریه می‌کردند، قدم بر خاک خرمشهر گذاشتند و خود را به مسجد جامع خرمشهر با گنبد و گلدسته‌های ویران شده رساندند. بدین ترتیب خرمشهر در سوم خردادماه ۱۳۶۱ از چنگال دشمن آزاد شد.

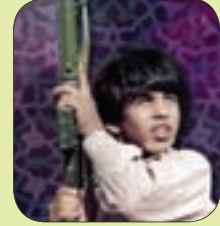

مسجد جامع - لحظه آزادسازی خرمشهر

در جریان عملیات بیت المقدس مردم ایران منتظر شنیدن اخبار جنگ بودند. در ساعت ۴ بعد از ظهر گوینده‌ی رادیو اعلام کرد: شنوندگان عزیز... خرمشهر، شهر خون آزاد شد! الله اکبر. الله اکبر. مردم سراسر ایران با شنیدن این خبر به خیابان‌ها آمدند و به شادمانی پرداختند. خیابان‌ها پر از جمعیتی بود که اشک شوق بر چشم داشتند.

شهید بهنام محمدی

امام خمینی (ره) پس از آزادی
خرمشهر به دست رزمندگان
اسلام، فرمودند:
خرمشهر را خدا آزاد کرد.

فعالیت ۱

برای احترام و شادی روح همه‌ی شهدای جنگ تحمیلی در کلاس با صدای بلند صلوات بفرستید و فاتحه بخوانید.

فعالیت ۲

به‌طور گروهی یکی از تحقیق‌های زیر را انتخاب کنید و انجام دهید:
الف - درباره‌ی زندگی یکی از شهدای جنگ تحمیلی تحقیق کنید و نتیجه را به کلاس بیاورید.
ب - درباره‌ی شهید بهنام محمدی که در هنگام هجوم نیروهای عراقی به خرمشهر با آنها جنگید، تحقیق کنید.
شما می‌توانید با کمک معلم از مجموعه کتاب‌هایی که در این باره برای کودکان و نوجوانان نوشته شده است یا پایگاه اینترنتی شبکه‌ی رشد، دانشنامه‌ی رشد استفاده کنید.

هشت سال دفاع مقدّس

پس از آزادی
خرمشهر چه شد؟

پس از آزادی خرمشهر حکومت صدام سعی کرد با گرفتن کمک‌های مالی و اسلحه از کشورهای قدرتمند قوای خود را تقویت کند و همچنان به هجوم خود ادامه بدهد. رزمندگان شجاع میهن ما در عملیات‌های متعدد، بخش‌های دیگری از مناطق اشغال شده‌ی کشورمان را از دشمن بازپس گرفتند و آن‌گاه در سال ۱۳۶۷ ایران آمادگی خود را برای پذیرش قطعنامه‌ی صلح اعلام کرد و جنگ هشت ساله به پایان رسید.

در هشت سال دفاع مقدّس مردم ایران اجازه ندادند حتی یک وجب از خاک میهن در اشغال تجاوزگران باقی بماند.

در مقابل هجوم دشمن به کشور ما، همه‌ی ملت ایران از اقوام و گروه‌های مختلف، زن و مرد و پیر و جوان در کنار یکدیگر ایستادگی و از میهن دفاع کردند. آن عده از مردم هم که نمی‌توانستند در جبهه شرکت کنند، باروش‌های دیگر به جبهه‌ها کمک می‌کردند.

برای بازپس گرفتن مناطق اشغال شده‌ی ایران هزاران نفر از جوانان کشور ما شهید شدند و خانواده‌ها مشکلات زیادی را تحمّل کردند تا استقلال میهن اسلامی حفظ شود.

کمک‌های مردمی در پشت جبهه‌ها

فعالیت ۳

چرا امام خمینی پس از فتح خرمشهر به دست رزمندگان اسلام فرمودند: «خرمشهر را خدا آزاد کرد».

فعالیت ۴

اگر شما در زمان جنگ تحمیلی به دنیا آمده بودید و با حمله‌ی دشمن به خاک ایران روبه‌رو می‌شدید، چه کارهایی می‌کردید؟

فعالیت ۵

کاربرگه‌ی شماره‌ی ۲۸ (خط زمان دفاع مقدس) را در کتاب کار کامل کنید.

اکنون که این فصل را به پایان رساندید، روی یک برگ کاغذ بنویسید چه سؤال‌های دیگری درباره‌ی دفاع مقدس دارید؟